

Nieuwe rivieren – vragen en eerste antwoorden

In Nederland biedt de ontwikkeling van Nieuwe Rivieren allerlei voordelen. Ze versterken de ruimtelijke structuur, ze bevorderen het ecologisch functioneren van ons riviersysteem, ze bieden economische kansen en ze leveren veel plezier (recreatie, wonen aan het water etc.). In de afgelopen tijd zijn ons vele vragen gesteld over het idee Nieuwe Rivieren. Dat heeft nader onderzoek tot gevolg gehad. Een aantal veelgestelde vragen kunnen we al beantwoorden, hoewel het onderzoek nog doorloopt. Vaak vallen we hierbij terug op onze (tot dusver enige) voorbeelduitwerking: de nieuwe rivier in de Betuwe.

Algemeen

1. Kun je een rivier wel aanleggen?

Een rivier is een natuurlijk systeem. In die zin kan niet gesproken worden over de 'aanleg' van nieuwe rivieren. Het gaat erom de voorwaarden te scheppen waaronder zo'n natuurlijk systeem tot ontwikkeling kan komen. En dat kan in beginsel op meerdere plekken in Nederland.

2. Wat is het verschil tussen een nieuwe rivier, een groene rivier, een nevengeul, een hoogwatergeul of een 'bypass'?

Een nieuwe rivier wordt vooral ontwikkeld als ruggengraat voor de ruimtelijke ontwikkeling, stroomt het hele jaar en ligt buiten het huidige riviersysteem. Een groene rivier is in feite een door dijken begrensde, droge groenstrook. Alleen bij extreem hoge waterstanden, "als het moet", stroomt er water door en de intentie is om, afgezien van de aanleg van dijken, niets te veranderen aan het bestaande grondgebruik. Nevengeulen stromen wel permanent, maar liggen in de uiterwaarden van de huidige rivieren. Met de aanleg van nevengeulen wordt het riviersysteem dus niet uitgebreid, net zo min als met de aanleg van hoogwatergeulen (nevengeulen die alleen bij hoge rivierafvoeren meestromen). Een bypass is eigenlijk hetzelfde als een hoogwatergeul; de term wordt vooral gebruikt als zo'n hoogwatergeul een omleiding is om een obstakel, bijvoorbeeld een stad.

3. Als je nieuwe rivieren aanlegt, wordt dan de kans op overstromingen kleiner?

Als ze op de goede plek worden ontwikkeld en voldoende groot worden gemaakt, kunnen nieuwe rivieren inderdaad een bijdrage leveren aan het afvoeren van hoogwater. Om op dit punt effectief te zijn, is echter wel een combinatie nodig met maatregelen langs de bestaande rivieren (zie vraag 8).

InnovatieNetwerk

InnovatieNetwerk is een onafhankelijk netwerk van vernieuwingsgezinde personen. De mensen die in het netwerk samenwerken komen uit bedrijven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en overheden. InnovatieNetwerk is ingesteld door de rijksoverheid in samenspraak met de andere genoemde partijen.

InnovatieNetwerk initieert en begeleidt systeeminnovaties op het gebied van de groene ruimte, voedsel, water, duurzame landbouw, vernieuwing van instituties en dergelijke. Het netwerk bestaat uit een groot aantal groepen rond thema's en projecten. Het wordt ondersteund door een bestuur en een bureau van circa 13 medewerkers.

lees meer op

<http://www.agro.nl/innovatienetwerk>

4. Tegen noodoverloopgebieden is veel weerstand. Waarom zou dat anders zijn bij een nieuwe rivier?

Een nieuwe rivier kan alleen tot stand komen als partijen in de regio er de mogelijkheid in zien om de ruimtelijke kwaliteit van het gebied te verbeteren. Lokaal draagvlak is dus essentieel en dat zal niet vanzelf ontstaan. We denken wél dat de afweging die bij een nieuwe rivier moet worden gemaakt heel anders ligt dan die bij noodoverloopgebieden:

- de ontwikkeling van een gebied wordt door een nieuwe rivier niet 'op slot gezet' maar juist gestimuleerd;
- de dijken langs een nieuwe rivier kunnen veel (tot de helft) lager zijn dan rondom een noodoverloopgebied en ze kunnen worden uitgevoerd als brede oeverwallen met zeer flauwe taluds die goed in het landschap kunnen worden ingepast;
- het ruimtebeslag van een nieuwe rivier kan veel kleiner zijn dan van een noodoverloopgebied. Er worden minder mensen direct in hun wonen en werken geraakt en voor zover dat wél zo is, kunnen ze volop meeprofiteren;
- lasten en lusten van een nieuwe rivier komen bij dezelfde mensen terecht (anders dan bij noodoverloopgebieden waar mensen bovenstrooms beperkingen moeten accepteren om mensen benedenstrooms te ontzien);

- een nieuwe rivier wordt niet van bovenaf 'opgelegd' aan een streek maar samen met de bewoners en betrokkenen tot ontwikkeling gebracht (of – als niemand hem wil – niet tot ontwikkeling gebracht).

Een nieuwe rivier in de Betuwe?

5. De streek ziet je aankomen: eerst de Betuweroute en nu dit...

Een nieuwe rivier door de Betuwe komt er alleen als voldoende betrokkenen dat willen (zie vraag 4). Naar onze overtuiging zijn er voor de streek veel redenen om serieus over een nieuwe rivier na te denken. Het gebied verstedelijkt en verrommelt in hoog tempo en met een stevige, Oost-West georiënteerde functie kan niet alleen worden voorkomen dat Arnhem en Nijmegen verder naar elkaar toe groeien maar wordt ook een basisstructuur geboden waarop andere ruimtelijke ontwikkelingen (o.a. waterberging en -conservering, of Park Overbetuwe) kunnen inhaken.

6. Waar moeten de mensen en hun bedrijven naar toe?

Met een zorgvuldig gekozen tracé kunnen de aantallen huizen en bedrijven die geraakt worden relatief beperkt blijven. Huizen/bedrijven die desondanks op het tracé liggen kunnen worden verplaatst (bijv. naar een oeverwal) of ter plekke op een terp worden gezet. Dat is voor de betrokken bewoners natuurlijk een forse ingreep, waarover goed moet worden overlegd en waar voldoende tegenover moet staan. Dat geldt ook voor de landbouw – de grootste grondgebruiker in het gebied. Onderzoek naar de vraag welke consequenties een nieuwe rivier voor de landbouw kan hebben is gestart.

7. Het karakteristieke, open Betuwelandschap gaat verloren – opgeborgen achter hoge dijken.

De Betuwe verstedelijkt en verrommelt in hoog tempo en voor zover er nog sprake van openheid was, heeft de Betuweroute met zijn geluidsschermen daar een einde aan gemaakt. Een nieuwe rivier kan verdere verrommeling een halt toeroepen, zonder overigens alle geplande ontwikkelingen stil te zetten. Bovendien is van 8-12 meter hoge dijken, waarover bij noodoverloopgebieden vaak wordt

gesproken, geen sprake. Omdat het water in een nieuwe rivier stroomt, ontstaan waterkeringen die net zo hoog zijn als bestaande rivierdijken (circa 6 meter). Door ze uit te voeren als brede oeverwallen zullen ze in het landschap minder opvallen dan smalle hoge dijken. Bovendien bieden de nieuwe oeverwallen ook enorme kansen, je kunt er bijvoorbeeld prachtig en veilig op wonen.

8. Kan een nieuwe rivier door de Betuwe gebruikt worden voor het afvoeren van hoogwaters?

Een nieuwe rivier door de Betuwe kan, met behoud van zijn ruimtelijke kwaliteit, bij hoogwater tot 1950 m³/s afvoeren. De toevoer van dat water en de afvoer (vanaf het punt waar de nieuwe rivier weer in de Waal komt) moeten dan nog wel worden geregeld. Maar, zo blijkt uit onderzoek, het is mogelijk. De extra capaciteit die deze nieuwe 'route' voor het water levert (zie kaartje) is zo groot dat een aanvoer (debiet) van circa 17.000 m³/s bij Lobith makkelijk kan worden verwerkt, zonder dat er langs de Nederrijn of IJssel aanvullende ingrepen nodig zijn.

9. Is een nieuwe rivier een alternatief voor de rivierverruimende maatregelen die in het kader van de PKB worden voorgesteld?

De Planologische Kernbeslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier stelt dat de Rijn vanaf 2015 een afvoer van 16.000 m³/s bij Lobith veilig moet kunnen afvoeren. Daarvoor is € 1,9 miljard beschikbaar. Rivierkundig kan een nieuwe rivier in de Betuwe die opgave wel aan (zie vraag 8). Maar het totaalpakket kost circa € 3 miljard. Te duur dus – althans als maatregel voor rivierveiligheid op de korte termijn. Is een nieuwe rivier dan luchtflitsertij? Nee. Nog afgezien van het feit dat een nieuwe rivier vooral wordt ontwikkeld vanwege haar bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit (en niet primair rivierveiligheid) gelden hier de volgende argumenten:

- de realisatiekosten kunnen voor de overheid uiteindelijk veel lager zijn dan de genoemde 3 miljard euro omdat bijv. woningbouw en delfstoffenwinning een deel voor hun rekening kunnen nemen;

- we weten al dat we ons moeten voorbereiden op nog hogere rivierafvoeren (17.000 of zelfs 18.000 m³/s). Uit een eerste berekening blijkt dat bij dergelijke afvoeren een nieuwe rivier goedkoper is dan andere maatregelen;
- in de PKB is afgesproken dat maatregelen die de rivierveiligheid vergroten ook moeten bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit. Dat lijkt met de maatregelen die nu in het kader van de PKB worden voorbereid maar heel beperkt te lukken, terwijl een nieuwe rivier juist veel kansen biedt voor het koppelen van ruimtelijke kwaliteit aan rivierveiligheid.

Onze conclusie: aanleg van een nieuwe rivier moet je niet doen om kosten te besparen op de korte termijn maar het is op langere termijn financieel wel gunstig. Bovendien is sprake van een enorme meerwaarde voor de ruimtelijke kwaliteit in dit deel van het rivierengebied.

10. Stroomt een nieuwe rivier in de Betuwe ook bij lage waterstanden?

Sommige mensen vrezen dat de beroepsscheepvaart op de bestaande rivieren vast kan lopen als bij lage waterstanden water voor de nieuwe rivier wordt 'afgetapt'. Dat probleem is echter te voorkomen, want het zomerbed van de nieuwe rivier is zo smal dat er maar een kleine hoeveelheid water nodig is (bijv. 20 m³/s) om de rivier te laten stromen. Het aftappen van zo weinig water zal zelfs in een extreme situatie geen gevolgen voor de beroepsvaart op de bestaande rivieren hebben.

11. Waarom stellen jullie niet voor om de Linge te verbreden?

We kiezen voor de ontwikkeling van een nieuwe rivier, in plaats van het 'oprekken' van de Linge om de volgende redenen:

- aansluiting zoeken bij de natuurlijke en historische opbouw van een gebied vinden we erg belangrijk. Een dergelijk ankerpunt is de Linge in dit deel van de Betuwe echter niet, want het betreft hier een gegraven aan- en afvoerkanaal dat zijn naam ontleent aan het (wél natuurlijke) riviertje de Linge ten westen van het Amsterdam-Rijnkanaal;
- langs de huidige Linge wonen relatief veel mensen. Bij het verbreden ervan zouden dus relatief veel huizen worden geraakt. Met de aanleg van een geheel nieuwe rivier kan dat worden beperkt (naar schatting 70 huizen, uiteraard afhankelijk van het precieze tracé);
- we willen dat de nieuwe rivier permanent stroomt en bevaarbaar is voor de pleziervaart. De stuwen in dit deel van de Linge (inclusief het inlaatwerk bij het Pannerdens Kanaal 9 stuks op 30 kilometer) maken dat onmogelijk;
- de Linge regelt de waterhuishouding van de Betuwe (vandaar die stuwen). Om haar meer natuurlijk te maken en bevaarbaar voor de pleziervaart, zou je die stuwen moeten verwijderen. De functie voor de

waterhuishouding gaat dan echter verloren en je zou dan nieuwe afwateringskanalen moeten aanleggen, compleet met stuwen. Je kunt het dus beter andersom doen: een geheel nieuwe rivier ontwikkelen die permanent stroomt en pleziervaart mogelijk maakt en daarnaast de huidige Linge handhaven die haar functie voor de waterhuishouding dan (grotendeels) behoudt.

12. Verandert de afvoerverdeling van de Rijn door een nieuwe rivier in de Betuwe?

Rijkswaterstaat vindt het belangrijk, o.a. met het oog op de scheepvaart, dat op het splitsingspunt van de Rijn bij Pannerden 2/3 van het water naar de Waal gaat en 1/3 naar het Pannerdens kanaal (en van daar naar IJssel en Nederrijn). Deze afvoerverdeling kan veranderen door een nieuwe rivier in de Betuwe - vooral als daar grote hoeveelheden water door stromen. Als echter ook de Rijnstrangen meestromend worden gemaakt blijft de afvoerverdeling bij het splitsingspunt onveranderd. Dit blijkt uit berekeningen van Royal Haskoning.

13. Nieuwe rivieren betekent ook: meer dijken en dus meer kans op dijkdoorbraak. Meer risico dus, i.p.v. meer veiligheid!

De waterkeringen langs de nieuwe rivieren worden zoveel mogelijk ontworpen als brede (bijv. 100 meter) oeverwallen die een stuk minder kwetsbaar zijn dan dijken. Daarnaast leidt de nieuwe rivier tot compartimentering. Mocht er onverhoopt toch een dijk breken dan wordt daardoor een kleiner gebied getroffen. Vandaar dat compartimentering door Rijkswaterstaat op dit moment zelfs wordt onderzocht als maatregel om de risico's bij dijkdoorbraken te verminderen. Tenslotte kunnen nieuwe rivieren zo worden ontwikkeld dat ze een bijdrage leveren aan de afvoer van hoogwaterpieken, waardoor de rivierveiligheid toeneemt (zie vraag 8).

14. De compartimentering zorgt juist voor badkuipen die zo snel vollopen dat mensen niet weg kunnen komen.

Dit moet nader worden onderzocht. Op het eerste gezicht lijkt dit probleem echter niet aanwezig: ook na de compartimentering zijn de gebieden nog steeds zo groot dat het water slechts langzaam omhoog zal komen, zodat er voor inwoners ruim tijd is om te vertrekken. En de dichtbij gelegen brede oeverwallen zijn op dat moment een prima hoogwatervrije plek.

15. Het onderhoud van de dijken kost te veel geld.

De brede oeverwallen zijn zeer robuust en onderhoudsarm. Omdat deze niet alleen een functie hebben als waterkering maar ook als natuur- of woongebied, kan bewaking en onderhoud ook (mede) vanuit die andere functies worden verzorgd of betaald.

16. Staatsbosbeheer wil een 'Bergende Stroming' door de Betuwe. Is jullie nieuwe rivier niet gewoon hetzelfde?

Korfbal lijkt in zekere zin op basketbal, maar is toch een heel andere sport. Zo is het ook hier. In de visie 'Lonkend Rivierenland' stelt Staatsbosbeheer een "bergende stroming" voor in de Betuwe (de Lingewaarden). Een "brede groene zoom" die er voor is "om het water op te vangen en af te remmen". Bij hogere waterstanden, 1 of 2 keer per jaar, vult deze bergende stroming zich met water. Daar staat tegenover dat een nieuwe rivier permanent stroomt. Dit betekent onder andere dat er zich langs een nieuwe rivier een heuse 'riviereconomie' kan ontwikkelen, met pleziervaart, wonen en terrassen aan het water, kanoverhuur etc.

17. Waar vind ik meer informatie?

Op onze website

http://www.agro.nl/innovatienetwerk/gr/projecten/Nieuwe_rivieren.html

treft u meer informatie aan. Daar staat o.a. een artikel dat op 10 februari 2005 in het dagblad Trouw is verschenen. Ook vindt u daar rapporten zoals het rapport '*Ruimte voor nieuwe rivieren - Een nieuwe rivier als ruggengraat voor ruimtelijke ontwikkeling en waterbeheer*' (2005) en een publicatie over de rivierkundige aspecten ('*Rivierkundige berekeningen nieuwe rivier door de Betuwe*').

Wilt u meer weten over dit onderwerp, dan kunt u contact opnemen met Nico Beun van InnovatieNetwerk (tel. 06-48131099; e-mail: n.j.beun@innonet.agro.nl).